



Muqeddes Kitab

Tewrat 22-qisim

«Küylarning Küyi»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 22-qisim

«Küylarning Küyi»

Kirish söz

Ashiq-meshuqlarning bir-birige yazgan «muhebbet xet»lirini yoki «muhebbet shéir»lirini chüshinishning tesliki köpinichimizge ayan. Ashiq-meshuqlarning öz tili we köp sirliri bar; özara sözleshkende, shunche köp ishlar peqet ashiq-meshuq ikkisigila melum, ularning munasiwitidiki kichikine weqelarningmu shunche zor ehmiyiti bolidu! Melum bir jay, waqit yoki chétishliq isimlar tilgha élinghandila, andin top-top esletmiler yoki munasiwetlik mexpiy ishlar ularning ésige kelkünlep kiridu. Yat ademler bolsa, ularning sözlirini anglap garang bolup qalidu.

Köpinchimiz ashiq-meshuqlarning bir-birige yazgan «muhebbet xet»lirini yoki «muhebbet shéir»lirini oqup chüshinishni nahayiti az «meshiq» qilduq; hem shundaq bolushi kérek, elwette — chünki bu bashqilarning ishliri tursa! Biraq bezi waqitlarda küchlük we tesirlik melum bir «muhebbet hékayisi»ning tepsilatli ri muellipning qelimi bilen ammigha ayan qilini p qalidu; herqandaq adem Leyli-Mejnun, Perhad-Shérinning hékayiliridin tesirlenmey qalmaydu. Chünki Xuda Özi wujudimizgha «romantik» héssiyatni saldi; biz «uning süriti»de yartilghanmiz we romantik héssiyat bu sûretning ayrilmas bir qismidur.

Öz waqtida «Sulayman padishah we Shulamit»ning hékayisi Israil ammisi arisida oxshashla (Leyli-Mejnun hékayisidek) dangqi chiqqan bolsa kérek. Sulayman padishah öz xelqining eyni ehwalini shexsen igilesh üçün addiy bir qoychining qiyapitide Galiliye ölkisige kelgen bolushi mumkin. U shu yerde Shulamitni («Shulam» yaki «Shunem» shehiridiki bir qiz) uchritidu. U addiy bir yéziliq qiz idi; akiliri uninggha qiziq aptap astidaüzümzarlirini perwish qildurghanidi. Tékesttin körüniduki, uning ikki akisi we bir singlisi bar idi; apisimu tilgha élinidu, biraq atisi tilgha élinmaydu, éhtimal alemdin ötkén bolsa kérek.

Sulayman birinchi qétim Shulamitni körgende u belkim bir alma derixi astida uxlawatqan bolsa kérek (8:4). Ular tunji körüshüpla «köyüp qélishiti». Deslepte bu addiy padichining kim ikenlikidin qizning qilche xewiri yoq idi, elwette. Sulayman uninggha salahiyitini kéyinche ashkarilidi. Xemmige ayan, Padishahning ayali bolush ademni ghemge salidighan éghir mes'uliyetlik ish. Shunga, ularning munasiwiti muqim bolghuche, yeni Shulamit Sulaymanning özige baghligan muhebbitining özgermeydighanliqigha toluq ishendürülgüche, Sulayman öz salahiyitini uninggha ashkarilimidi.

Déginimizdek «padishahning ayali» bolush mes'uliyiti nahayiti éghir. Lékin bu mes'uliyet Shulamitqa ayan bolghanda, u özining söyümlük yurtini tashlap, Sulaymangha egiship büyük Yérusalém shehirige béríp, pütünley yéngi turmushni bashlashtin ibaret ulugh qarargha keldi. Shéir toy qilghan künidiki ziyapette, qizning kelgüsi kéche toghruluq oylawatqini bilen bashlinidu. Asasen kitabning hemmisi Shulamitning neziri bilen yézilghan.

«Küylarning Küyi»

Sherqtiki köp padishahlarga oxshash, Sulaymanningmu bir herem ayallari bar idi. Biraq uninggha nisbeten Shulamit «birdinbir söyümlük»i boldi (5:2); söygen ayal-kénizekliri arisida uning tengdishi yoq idi (7:8). Özlirining muhebbitini tebrikleash üçün Sulayman 13 «oylinish»ni yazdi we uni 5 «xatire» astida retlep mezkur kitabni chiqardi. Bu on üç «oylinish»ning herbiri ularning muhebbitige baghliq bolghan birer weqe, parang, oy yaki chüsh toghruluq bolup, «oylinish»ning herbiri yene besh «xatire»ning biri bilen baghliqtur. Bu oylinishlardin ularning muhebbitining qandaq rawajlanghanliqi, qandaq kücheytirgenliki, bir-birige özlirini ömürwayet béghishlishining «ölümdek küchlük» derijige yetkenlikini körgili bolidu (8:6). Derweqe mushundaq muhebbet er-ayalliq munasiwetke qarita Xudaning bizge ata qilghan ülgisidir.

Kitabtiki besh xatire we on üç oylinish waqit tertipi boyiche tizilghan emes. Shunga «oylinishlar» ularning toluq «muhebbet hékaye»simu emes. Öz waqtidikiler üçün hékayining tepsilatliiri belkim shunche tonush bolghanki, ularni tilgha élishning hajiti yoq idi, dep qiyas qilimiz. Biraq bizge nisbeten hékayining özini, jümlidin herbir xatirining arqa körünüşlirini azraq «razwéd» qilishimiz bilen igiliwalghili bolidu, dep ishinimiz. Herbir «oylinish»qa qoyulghan mawzu we ayetlerge bérilgen sherhler, özimizning néme ishlarning yüz bériwatqanliqigha bolghan pikir-teshebbuslirimizla, xalas. Oqurmenler bu chüshenchilirimiz, pikiririmizning toghra yaki emeliyetke yéqin ikenlikige özliri höküm chiqarsun. Yene tekitleymizki, bu mawzular we ayetlerge qoshulghan sherhler, jümlidin izahatlar bizningdur, bular Muqeddes Kitabning esliy tékistining bir qismi emes. Ular peqet oqurmenlerge yordam bolsun dégen ümidte terjimandin qoshuldi. Kitabning esliy tékisti «qéniq» bésildi. Tékestning menisi toghruluq xulasige kelginimizde biz hazirqi zamandiki Arnold Fruxtenbaum we Yaqup Parash dégen ikki Yehudiy alimning oyilghanlirigha köp egeshtuq. Bizningche bu ikki alimning herbirining sherhliri tékestning umumiyy menisidin éytqanda **bir-birige eng mas kélidu.**

Emdi sorashqa tégishlik bolghan bir soal qalidu: — «romantiklik» we er-ayalliqitiki rawajlinip pishqan muhebbet, bolupmu jinsiy muhebbet toghruluq bir shéirlik hékayining Muqeddes Kitab qisimliridin orun alghuchiliqi barmu? Xudaning xelqi qandaq yaki némishqa mezkur kitabni «Xudaning wehiysi bilen kelgen» dep qarap, uni Tewrattiki peyghemberlarning kitablirining qatarigha kirgüzgen? Sulayman padishah özi birinchi bolup mezkur yazmisining «wehiy» ikenlikini bilishi kérek, elwette. U jemiyy «bir ming besh» shéir-küy yazghan. Sulayman shu bir ming besh shéir-küy ichide mushu esirini «Küylarning küyi» dep atighan; shunga u choqum uning alahidilikini bilip yétip, xelqning uni Muqeddes Kitabning bir qismi dep qobul qilishini otturigha qoyghan. Hetta mumkinchilik barki, kitabni «Küylarning küyi» dep atighanliqi «dunyadiki barliq shéir-küylarning eng ulughi» dégen meninimu körsitishi mumkin.

Xudaning yolida yézilghan melum kitabta emelge ashurulghan bésharet bolsa, mömin bendiler belkim bu kitabni «Xudadin kelgen» dep qarishi mumkin. Biraq mezkur kitabta shundaq bésharet yoq. Bilishimizchimu uning yézilishi bilen teng héch möjize yüz bermigen. Xudaning yolliridiki chongqur bir prinsip barki, u muhim heqiqetlerge herdaim birla guwahchi teminlepla qalmay, belki ikki yaki üç guwahchi teminleydu. Bu prinsip Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda sotlar toghrisida: **«Herbir ishni ikki yaki üç guwahchining aghzidin ispatlash kérek»** dep yézilghan — bashqiche éytqanda, eyiblungüchining gunahini békitish üçün birla guwahchi kupaye qilmaydu. Emma Xuda békitken «herbir ishning ikki-üch guwahchisi kérek» dégen shu prinsip sot-dewalardin bashqa dairidimu keng inawetliktur. Bu

«Küylarning küyi»

kitabqa nisbeten Sulayman özi birinchi guwahchi bolghan, elwette. Ishinimizki, omumen éytqanda, Israilning peyghemberliri qaysi kitablarning Xudaning wehiysi bilen kelgenlikini Muqeddes Roh arqiliq bilip andin bular toghruluq Xudaning xelqige guwahliq bergen. Shuningdek ular Sulaymanning «Küylarning küyi» hemde shundaqla bashqa birqanche tarixiy kitablار (alayluq, «Padishahlar (1), (2)», «Tarix-Tezkire (1), (2)»ni «Xudaning wehiysi we buyruqi bilen yézilghan, heqiqetni körsetken xatiriler» dep testiqildi. Shundaq bolup Tewrattiki kitablarning sani eslidiki Musa peyghemberge chüshürülgen «qanuniy xatiriler» bolghan 5 kitabtin (bezide ibraniiy tilida «Torah» dep atalghan) asta-asta 39 kitabqa yetküzüldi. Shuning bilen Tewrat eng axirqi «Malaki peyghember» dégen bésharetlik kitabi bilen miladiyedin ilgiriki 396-yilida axirlashqan.

Emdi Xuda némishqa bu «romantik muhebbet»ni teswirleydighan kitabni Tewratning bir qismi bolsun dep buyrughan?

Tewratning birinchi babida: **«Xuda: «Bizning süritimizde, Bizge oxshaydighan insanlarni yaritayli» dégen»** dep xatirilinidu. Insanning «Xudaning süriti» bolghanliqi intayin chongqur bir sir bolup, Xudaning héchqandaq jismaniye jehettiki bir «süret»i yaki «oxshashliq»ini körsetmeydu, elwette. **«Xuda rohtur»** («Yuh.» 4:24). Shunga yaghach yaki tashtin jansiz bir mebud yasap, «Mana Xudaning oxshishi!» déyishke qet'iy bolmaydu we shundaq qilish Tewratta qet'iy men'i qilinghan. Chünki undaq jansiz bir nersini «Xudaning oxshishi» déyish tirik Xudani haqaretleshtin ibarettur. «Xudaning süriti» insanning rohi we xaraktérída mewjuttur. Bu «süret» gunah tüpeylidin setleshtürülgen we buzulghan bolsimu, «süret» téxi mewjut (Injil, «Yaq.» 3:9).

Insanda shu «Xudaning süriti»din qalghan bir jeheti bolsa, her insanda muhebbetni ipadilesh we muhebbetni qobul qilishqa bolghan teqezza bolidu; Xuda dunyani apiride qilghanda muhebbetning alahide bir yolda er-ayalliq munasiwet arqiliq ipadilindighanliqi we qobul qilindighanliqini békitken. **«Shu sewebtin (Xuda békitkini üçün) oghul bala atanisidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip, uning bilen bir ten bolidu»** («Yar.» 2:24).

Er-ayalliq muhebbetning, jinsiyet we shundaqla jinsiyet arqiliq muhebbetni ipadileydighanliqi we qobul qilidighanliqi bolsa gunahning netijisi emes, ular Xudaning insanlarga esli teqsim qilghanlirining bir qismidir, u Adem'atimiz gunah sadir qilishtin burunla mewjut bolghanidi. «Jinsiyetning özi napak» dégen gep Sheytanning bir yalganchiliqidur. Déyishimiz kérekki, elwette, er-ayal nikah arqiliq bir-birige béghishlanmighan bolsa, jinsiy «muhebbet» ötküzüsh Xudaning iradisige pütünley bir satqunluq — emeliyette u «muhebbet» emes, belki halaketning mujessemengenlikidin ibarettur. Shundaq bolghanda, qiz-ayallar peqet erkeklez lezzetlinidighan bir oyunchuq bolidu, xalas, kéreksiz bolghanda tashliwétildu. Xudaning Mesih arqiliq kelgen kechürüm-meghpíriti we nijati gunahni yumighan bolsa, bu jinsiy tereptiki gunahning netijisi bolghan rohiy bulghinish insanlarni dozaxqa chüshüridu; uningdin sirt, öch-adawetke chümgen hayat, héchkim béqishni xalimaydighan, shundaqla «haramdin bolghan», ata-aniliq muhebbettin mehrum bolghan nurghun balilar we yüzligen jinsiy késeller uning bashqa netijisi bolup qalidu. Biraq jinsiy gunahlarni sadir qilmaymen dégen niyette: «Jinsiyet özi napak, natoghra» déyish gunahdin qutulush yoli emes. Er-ayalliqta bolidighan jinsiy muhebbet Xudaning tilsimat we ajayib bir sowghitidur. Shundaq iken, u sowghatni tebriklesh, uning üçün rehmet éytish, uningdin huzur élishqa toghra kélidu. «Küylarning küyi» dégen kitabning peyghemberlerning

«Küylerning Küyi»

kitabliiri qataridin orun elishining meqsiti del shuki — Xudaning sowghisi bolghan er-ayalliq muhebbetni tebriklesh, shundaqla uning üstige Xudaning testiqlighuchi möhürini bésishtiri ibaretur. Shuningdek, Sulayman we Shulamitning ülge bolghan muhebbiti arqiliq mezkur kitab bizge nikahning uli, yeni bir-birini hörmetlesh, qedirlesh we chüshinish, bir-birige boysunush dégen prinsiplarni körsitidu. Bu prinsiplargha asasinip er-ayalning muhebbiti saqlinipla qalmay, belki rawajlinip rishtiliri téximu küchlük bolidu. Oylinip baqsaq, er-ayalliq, jümlidin jinsiy muhebbet köpinchimizning turmushining shunche muhim bir qismi bolghachqa, Muqeddes Kitapta bu terepte yolyoruqlar bolmighan bolsa, tolimu ghelite bolatti.

Biz yuqiriqi prinsiplar ustide we shuningdek Sulayman padishahning keyinki hayatidiki mesililer ustide «qoshumche soz»imizde yene azraq toxtilimiz. Xudaning mo'min bendiliri dewrdin-dewrgiche kitabta teswirlengen muhebbettin Xudaning Oz jamaitige yaki bolmisa herbir etiqadchigha Mesih arqiliq baghlig'han muhebbitining chongqur bir suritining eks etilgenlikini korup kelmekte. Bezi alimlar buni mazaq qilghan bolsimu, bizningche kitabta erayal arisidiki hem padishah-puqra arisidiki sap bir muhebbet wehiy arqiliq suretlengechke, u yene Mesihning Oz xelqige baghlig'han muhebbitining ajayib bir suriti bolmay qalmaydu («Ef.» 5:20-33ni korung).

Izohat: Kitabta pat-pat tilgha élinghan «Yérusalém qizliri»ning sözliri Israil xelqining shéirde teswirlengen muhebbetke bolghan inkaslrini, shuningdek oqurmenlarning özlirining shéirde teswirlengen weqelerge soallirini we inkaslrini bildüridu. «Yérusalém qizliri»ning sözligenlirining hemmisila neq meydanda bolghan bolushi natayin.

Qurmenlarga yordamini bolsun dep biz bezi ayetlarning astigha sherh berduq. Bu sherhlerde tékistning toluq menisini sherhlimekchi emesmis (qolimizdin kelgen bolsa, shübhisizki, nurgun betler qoshulatti), belki qurmenlarni arqa körünüshliri toghruluq azraq paydiliq xewer bilen teminlimekchi, shundaqla bu ajayib muhebbet shéiridin bezi muhim yekünlarni chiqarmaqchimis. Yene tekitleymizki, u sherhiler özimizning pikrimiz, xalas; u muqaddes tékistning bir qismi emes.

Chüshinishimizche, kitabning «besh xatire», «on üch oylinish»ning qurulmisi töwendikidek:

Birinchi qisim — muhabbetning bashlinishi (1:1-5:1)

1-xatire toy küni üstide bolghan oylar (1:2-2:7)

Oylinish (1) Shulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitige teyyarlinish (1:2-8)

Oylinish (2) toy ziyapididiki dastixan üstide bolghan oylar
(Sulayman Shulamitqa söz qilidu, andin Shulamit Sulaymangha
söz qilidu) (1:9-14)

Oylinish (3) toy hujrisida bolghan oylar (1:15-2:7)

«Küylarning Küyi»

- 2-xatire:** Muhebbetlship yürgen künler üstidiki oylar (2:8—3:5)
- Oylinish (4) Sulaymanning etiyazda Shulamitni yoqlap kelgini toghruluq oylar (2:8-9)
- Oylinish (5) Shulamit qayta-qayta körgen «ayrilish» toghruluq bir chüsh (3:1-5)
- 3-xatire:** Er-ayal bolup birlishish üstidiki oylinishlar (3:6-5:1)
- Oylinish (6) toygga seper (3:6-11)
- Oylinish (7) toy kéchisi (4:1—5:1)

Ikkinchi qisim — Er-ayalliq muhebbetni kücheytish — Muhebbetning yéngi ipadiliri (5:2-8:14)

- 4-xatire:** muhebbetni ret qilish toghrisidiki bir chüsh — u toghruluq oylinish (5:2-6:9)
- Oylinish (8) Shulamitni basqan qorqunchluq chüsh (5:2-6:3)
- Oylinish (9) Sulaymanning Shulamitqa qaytip kélishi — Shulamitni qayta maxtishi (6:4-9)
- 5-xatire:** yézida dem élish (Galiliyege qaytish) (6:10-8:14)
- Oylinish (10) ««Mahanaim (ikki bargah) ussuli» (6:10-7:10)
- Oylinish (11) Shulamitning öz yurtini yoqlashqa bolghan arzusi (7:11-8:4)
- Oylinish (12) Yézilargha (Galiliyege) seper (8:5-7)
- Oylinish (13) Shulamitning yurtigga, öyige qayitip kélishi. Shulamit kichik singlisi toghruluq ikki akisigha sözleydu, axirda Sulaymangha söz qilidu (8:8-14)

Izahat — Ushbu kitabtiki eyni muqeddes tékist: — «**eyniy tékist**» dégendek herp chongliqi we renggi bilen körsitilidu.

.....

Küylarning küyi

1¹ «Küylarning küyi» — Sulaymanning küyi..

Birinchi qisim

Muhabbetning boshlinishi 1:2-5:1

Birinchi xatire — toy küni üstide bolghan oylar 1:2-2:7

BIRINCHI OYLINISH

Shulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitige teyyarlinish 1:2-1:8

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

² «U otluq aghzi bilen méni söysun;
Chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur.

³ Xushpuraqtur séning etirliring;
Quyulghan puraqliq may séning namingdur;
Shunglashqa qizlar séni söyidu.

Könglümni özüngge mehliya qilghaysen —
Biz sanga egiship yügüreyli!
— Padishah méni öz hujrilirigha ekirgey!».

Yérusalém qizliri Sulaymangha söz qilidu

⁴ «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz;
Séning muhabbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz».

Shulamit «Yérusalém qizliri»gha jawab qilidu

⁵ «Ular séni durusluq bilen söyidu».
— «Qara tenlik bolghinim bilen chirayliqmen, i Yérusalém qizliri!
Berheq, Kédarliqlarning chédirliridek,
Sulaymanning perdiliridek qarimen..

⁶ Manga tikilip qarimanglar,
Chünki qaridurmen,

1:1 «sherh» — bu mawzu «küy-naxshilar arisidiki eng ésil küy-naxsha» dégen menide. Sulayman jemiý 1005 küy-naxsha yazghan («1Pad.» 4:32).

1:1 1Pad. 4:32

1:2 «U otluq aghzi bilen méni söysun» — ibranıy tilida «u aghzidiki söyüshliri bilen söysun!». «chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur» — «muhebbiting» ibranıy tilida köplük sheklide bolup (muhebbetliring) muhebbetlishishning ipade-heriketlirini körsitidu.

–2-4-ayetning sherhi: Mushu yerde Shulamit toynıng birinchi ziyapiti üçün teyyarlinidu. Nikah murasimi alliqachan ötküzülgen: 2-ayette qiziq yéri shuki, Shulamit bayanini peqet «u» bilen bashlaydu — kim ikenlikini démeydu! Chünki söygüchi kishige nisbeten herdaim peqet birdinbir «u» bar!

1:3 «Biz sanga egiship yügüreyli!» — bu sözlerni Shulamitningki, biraq «Yérusalém qizliri»ni özi bilen birleshtürüp, «biz sanga egiship yügüreyli!» éytidu.

1:4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz; séning muhabbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz» — bezi alimlar bu sözlerni «Shulamit»qa éytiledi, dep qaraydu. Qandaqla bolmisun Yérusalém qizliri Shulamitqa qoldash bolup u we Sulayman üçün xushal boluwatidu.

1:5 «Ular séni durusluq bilen söyidu» — bu ayyette Shulamit söz qilidu. Awwalqi gepni u Sulaymangha éytidu. «Ular» — mushu yerde Yérusalém qizlirini körsitidu.

«Küylarning Küyi»

Chünki aptap méni köydürdi;
Anamning oghulliri mendin renjigen;
Shunga ular méni üzümzarlarni baqquchi qildi;
Shunga öz üzümzarimni baqalmighanmen».

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

⁷ «Hey, jénim söyginim, déGINE,
Padangni qeyerde baqisen?
Uni kün qiyamida qeyerde aram alghuzisen?
Hemrahlingning padiliri yénida chümperdilik ayallardek yürüşümning néme hajiti?»

Sulayman Shulamitning soaligha jawab béridu

⁸ «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,
Padamning basqan izlirini bésip méngip,
Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin».

IKKINCHI OYLINISH —

toy ziyapitidiki dastixan üstide bolghan oylar Sulayman Shulamitqa söz qilidu

⁹ «I söyümlüküm, men séni Pirewnning jeng harwilirigha qétilghan bir baytalgha oxshattim;
¹⁰ Séning mengziliring tizilghan munchaqlar bilen,
Boynung marjanlar bilen güzeldur.
¹¹ Biz sanga kümüş közler quyulghan,
Altundin zibu-zinnetlerni yasap bérimiz».

1:6 «5-ayet sherhi» — Yérusalém qizlirining Sulaymanni teriplishi Shulamitqa özining «qara tenlik» ikenlikini eslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birqanche qétim renjip uni üzümzarlarda ishleshke ewetken. Üzümzarlarda saye az bolghachqa u «qara tenlik» bolup qalghan. –Ibraniy tilida «mendin renjidi» we «méni köydürdi» dégen ibariler oxshash. –«öz üzümzarimni baqalmighanmen» — bu belkim köchme menide bolup: «Men herdaim dalada bolghachqa, özümni asrash, özümning güzelligikimni saqlash-bézesh, perdzalash waqtim yoq idi» dégenliktur.

–Kédarliqlar charwichi xelq idi, herdaim chédirlarda turatti. Ularning chédirliri qapqara bolsa kérek. Biraq «Sulaymanning perdiliri» bolsa qara yaki toq renglik bolghini bilen, biraq shübhisizki, ularning üstide chirayliq gül-nusqiliri bar idi.

1:7 «7-ayet sherhi» — Shulamit hazir ularning awwalqi muhebbetleshken künlirini eslitidu. Shu chaghlarda Sulayman padishah el-yurtlarning heqiqiy ehwalini igilesh üçün padichi qiyapitide Shulamitning yurti, yeni Galiliyege kelgen bolsa kérek. Shunga Shulamit Sulaymanni addiy bir padichi iken dep oylighan. Shulamit uninggha köyüp uni izdigende, u padilar köp bolghan yerlerde (Sulaymanning «hemrahiliri» bolghan bashqa padichilar bar yerlerde) aylinip yürgen. Uning ailisini, shundaqla özini izagha qoymasliq üçün, Shulamit özi birnechche qozini élip (8-ayet), padichining qiyapitide öz chirayini körsetmeslik üçün chümperde tartiwalghan. Biraq shundaq niqablinish bilen uning qiyapiti pahishe ayalningkige oxshap qalghan (toy qiliwatqan qizlar chümperde artqandek, pahishe ayallar shu chaghdä chümperde artatti. Ular shu turqida erlerge: «Men бүгүн kéche sen bilen toy qilghudekmen» dep ipadileytti we hemde özining kim ikenlikini yoshuralaytti, elwette).

–Eger u «söygen padichi» öz padisining nede ikenlikini éytqan bolsa, bundaq awarichilik yaki setlikning hajiti yoq bolatti, elwette.

–«Kün qiyamda» padisi héch köchmey, muqim bir jayda midirimay yétishi mumkin.

–«...yénida chümperdilik ayallardek yürüşümni néme hajiti?» — bashqa birxil terjimisi: «Némishqa ténep ketken birsidek chörgilep yüréy?»

1:8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,...» — bezi alimlar, bu jawabni «Yérusalémning qizliri» bergén, dep qaraydu. «Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» — yaki «Padichilarning chédirliri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin».

–8-ayetning sherhi: Bu ayetni sherhlesh tes. Bizningche menisi belkim töwendikidek bolidu. Sulayman padishahning jawabining köchme menisi bar. Padishahning «ménig padam»i qoylar emes, belki pütükl Yehudiy xelqi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning héyt-bayram waqitlirida Yérusalémgha chiqqan izliridur, démekchi. Shunga jawabning köchme menisi: «Sen manga tégey déseng, emdi öz yurtungni tashlap, yat yurtta, yat ehwalda, yeni paytext Yérusalémda (Sulaymanning «chédiri»da, yeni uning ordisida, démek) turushqa razi bolushung kérek» dégenliktur. «Öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» dégen söz, belkim «Manga tegseng, séningmu «bashqilarni béqish» mes'uliyiting bolidu» dégenliktur.

1:11 «9-11-ayet sherhi» — qedimki zamanlarda, ottura sherqtiki memliketlerde atlar intayin qedrilinip, «ulagh» ornida

«Küylarning Küyi»

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

¹² «Padishah toy dastixinida olturghinida, sumbul melhimim puraq chachidu;

¹³ Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur,

U kökslirim arisida qonup qalidu;

¹⁴ Méning söyümlüküm manga En-Gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur»..

ÜCHINCHI OYLINISH

toy hujrisida bolghan oylar 1:15-2:7

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

¹⁵ «Mana, sen güzel, amriqim!

Mana, sen shundaq güzel!

Közliring paxteklerningkidektur!».

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

¹⁶ «Mana, sen güzel, söyümlüküm;

Berheq, yéqimlıq ikensen;

Bizning orun-körpimiz yéshildur;

¹⁷ Öyimizdiki limlar kédır derixidin,

Wasilirimiz archilardındur.

Dawami

2¹ Men bolsam Sharun otliqidiki zepiran, xalas;
Jilghilarda ösken bir niluper, xalas!».

Sulayman Shulamitqa jawab bérıdu

² «Tiken-jighanlar arisidiki niluperdek,

Mana insan qizliri arisida méning amriqim shundaqtur!».

ishlitiyla qalmastin, belki ademning hemrahi dep qaralghan; Sulayman özi atlargha bek amraq idi. Misirning atliri bolsa eng ésil idi; Pirewnning atliri Misirning eng ésil éti bolup, chiraylıq jabdulatti, elwette.

–Shuningdek ayetning yene bir nusqisi bar; Misirdiki jeng harwilirini tartqan atlar adette baytallar emes, ayghirlar idi; shunga Sulayman bu oxshitishi bilen, belkim özining Shulamit bilen bile bolghininin hayajanlanghanlıqini körsitidu.

1:12 «sumbul melhimim puraq chachidu» – «sumbul» ottura sherqtiki nahayiti xushpuraqliq birxil ösümlük.

1:13 «Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur» – «murmekki» birxil etir. Ayallar uni kichikkine bir monek qilib baghlap boynigha ésip qoysa, u pütün kün xush puraq chéchip turidu.

1:14 «... En-gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur» – Qanaanda (Pelestinde) «En-Gedi»ning üzümzarlırı eng ésilidu.

1:15 «15-ayet sherhi» – «Közliring paxteklerde güzel» – yaki «közliring paxteklerningkidek güzel»; yaki «paxteklerning güzel tebiiti eks etkende» yaki «paxteklerning qanatlırı jewlan qilghandek Shulamitning közliri oynap turatti», dégen menilerni bildürüş mumkinchiligi bar. Ottura sherqte qizlar bügünge qeder yüz qismidin sirt bedinining bashqa jaylırını dégüdek kiyim-kéçek bilen oriwalidighanliqi üçün, qiz-yigitler bir-biri bilen sözleshkende qizning közliri intayin muhim rol oynaydu, elwette.

–Izahat: – mushu ayette we töwende, «amriqim» dégen söz ibraniy tilida dostluq dégen uqumni öz ichige alidu. Shulamit Sulaymanni we Sulayman Shulamitni bu söz bilen özara «dost» dep ataydu. Dostluq heqiqiy muhebbetning muhim bir qismi; «qoshumche söz»imizde buning üstide toxtilimiz.

2:1 «1:16-2:1-ayet sherhi» – öy-hujra bayan qilinghan sözlerge qarighanda, Sulayman Shulamit üçün öz yurtini eslitidighan alahide bir öyni yaki hujrini yasighan (Shulamit Galiliyelik bolup, uning yurtida kédır, archa we qarighay derexliri köp idi). Bashqa bezi alimler bu ayetlerni, Sulayman bilen Shulamitning ormanlar arisida muhebbetleshkinini körsitidu, dep qaraydu. Biraq Yérusalém etrapida mundaq kédır, archa ormanlırı yoq idi.

–Axirda Shulamit özini «bek addiy» dep hés qilib, özini otaqla bolidighan kichik hem «addiy» ikki gülge oxshitidu.

2:2 «2-ayet sherhi» – Sulayman Shulamitning oxshitishini tilgha élip, esiche bayan qilidu. Uninggha nisbeten zepiran yaki niluper «addiy» bolsimu, intayin chiraylıq idi: – «Manga nisbeten séning tengdishing yoq, bashqa qizlarnı sen bilen (tikenler we niluper otturısıdıkidek) héchqandaq sélishturghuchilikı yoqtur».

«Küylarning Küyi»

Shulamit Sulayman toghruluq söz qilidu

³ «Ormandiki derexler arisida ösken alma derixidek,
Oghul balilar arisididur méning amriqim.

Uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum;
Uning méwisi manga shérin tétidi;

⁴ U méni sharabxanigha élip kirdi;

Uning üstümde kötürgen tughi muhebbettur..

⁵ Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar;

Almilar bilen méni yéngilandurunglar;

Chünki muhebbettin zeipliship kettim;

⁶ Uning sol qoli béshim astida,

Uning ong qoli méni silawatidu.

⁷ I Yérusalém qizliri,

Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,

Silerge tapilaymenki,

Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,

Uni oyghatmanglar, qozghimanglar!».

Ikkinchi xatire: Muhebbetliship yürgen künler üstidiki oylar 2:8—3:5

TÖTINCHI OYLINISH

**Sulaymanning etiyazda Shulamitni yoqlap kelgini
toghruluq oylar 2:8—2:9**

Shulamit Sulayman toghruluq sözleydu

⁸ «Söyümlükümning awazi!

Mana, u kéliwatidu!

Taghlardin sekrep,

Édirlardin oynaqlap kéliwatidu!

⁹ Méning söyümlüküm jeren yaki yash bughidektur;

Mana, u bizning öyning témining keynide turidu;

U dérizilerdin qaraydu,

U penjire-penjirilerdin marap baqidu».

2:3 Küy. 8:5

2:4 «Uning üstümde kötürgen tughi muhebbettur» — bashqa birxil terjimisi: «U manga muhebbet bilen qaridi».

2:5 «Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar; almilar bilen méni yéngilandurunglar» — qedimki zamanlarda kishmish poshkallar we almilar jinsiy muhebbetni kücheytish roliga ige, dep qarilatti.

2:7 «Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche, uni oyghatmanglar, qozghimanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «waqit-saiti bolmighuche, söyümlükümni oyghatmanglar, qozghimanglar!» **«3-7-ayet sherhi»** — 3-ayette Shulamit Sulaymanning teriplirige inkas qayturup, uni «»ge oxshitidu. Alma derixi esli Pelestin zéminida ösmeýdu, peqet bashqa yurtlardan élip kelinip bezi yerlerde alahide tikilgen. Shunga alma derixi nahayiti etiwariq idi, körgenla ademni intayin xush qiliwétetti. Bezi alimlar «uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum, uning méwisi manga shérin tétidi» dégini Shulamitning Sulayman bilen bolghan jinsiy muhebbetlishishini körsitidu, dep qaraydu. Bashqilar buni muhebbetning her teripini körsitidu, dep qaraydu. Némila bolmisun alma muhebbetning simwoli; «kishmish poshkallar» dégini bolsa, jinsiy muhebbetni qozghaydighan yémeklik hésablinatti.

–7-ayet (muhebbetning waqit-saiti toghrisida) üstide üç muhim pikir bar:

–(1) muhebbetning öz tebiyi jeryani bolidu, bashqilar uni baldur qozghimaqchi bolsa ziyan yetküzüdu;

–(2) (er-xotunluq munasiwette) öz jorisida qizghin muhebbetni qozghighandin kéyin uninggha dexli qilishqa bolmaydu;

–(3) jinsiy muhebbetke qanaet qilishning imkaniyeti bolmisa, undaqta uni qozghashqa qet'iy bolmaydu. Bu «imkaniyet»

(a) peqet nikah qilinghan ehwaldaBolushi (e) ikki terepke muwapiq waqit bolushi kérek, elwette.

–Bizningche ayet belkim bu üç menining hemmisini öz ichige alidu.

2:9 «8-9-ayet sherhi» — mushu ayetlerde (8-9) Shulamit belkim Sulaymanning köngli öziye chüshken, özi «jeren, bugh»ning süritide qoghligghan künlerni esleydu. Sulayman Shulamitni yoqlighili, uning bilen etiyazliq menziridin huzurlinishqa hemrah bolushqa teklipl qilghili keldi (töwendiki 10-17-ayetlerni köring).

«Küylarning Küyi»

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

- ¹⁰ «Méning söyümlüküm manga söz qilip mundaq dédi: —
«Ornungdin tur, amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin;
¹¹ Chünki mana, qish ötüp ketti,
Yamghur yéghip tügidi, u kétip qaldi;
¹² Yer yüzide güller köründi;
Naxshilar sayrash waqti keldi,
Zéminimizda paxtekning sadasi anglanmaqta;
¹³ Enjür derixi qishliq enjürlirini pishurmaqta,
Üzüm talliri chéchéklep öz puriqini chachmaqta;
Ornungdin tur, méning amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin!
¹⁴ Ah méning paxtikim, Qoram tash yériqi ichide,
Qiya daldisida,
Manga awazingni anglatqaysen,
Chünki awazing shérin, jamaling yéqimliqtur!».

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

- ¹⁵ «Tülkilerni tutuwalayli,
Yeni üzümzarlarni buzghuchi kichik tülkilerni tutuwalayli;
Chünki üzümzarlirimiz chéchéklimekte»..

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

- ¹⁶ «Söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen;
U niluperler arisida padisini béqiwatidu»..

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

- ¹⁷ «Tang atquche,
Kölinggiler qéchip yoqighuche,
Manga qarap burulup kelgin, i söyümlüküm,
Hijranliq taghliri üstidin sekrep kélidighan jeren yaki bughidek bolghin!»..

–Jerenler, bughilarmu kona zamanlarda muhebbetning simwolliri idi.

2:14 «12-14-ayet sherhi» — Sulayman Galiliyediki ishlinini qoyup qoyup, Shulamitni yene yoqlap bérup, uni etiyazliq menziridin bille huzurlinishqa tekliq qilidu. Yéngila ötüp ketken qish bolsa ularning muhebbitini qilche sowutmidi.

–12-ayet üstide; «sayrash waqti keldi» dégen ibare ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi: «chatash waqti keldi». Bu ikki bisliqliqi belkim qesten ishlitilgen.

–13-ayet üstide; paxtekler insangha nisbeten intayin ulayim qush dep hésablinidu, biraq «tartinchaq» bolidu. Sulayman Shulamitning köngül sözlirini anglimaqchi bolup, uning ehwalini «Qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»ke oxshitidu. U Sulaymanning muhebbiti ichide mutleq bixeter; u hergiz sözliridin renjimeydu. Uning jawabi töwende körüliidu (15-ayet).

2:15 «15-ayet sherhi» — tülkiler üzümzarlarda töshüklerni u yer, bu yerlerde kolap, ow izdep tal yiltizlirigha köp ziyar yetküziidu. Biraq bu yerdiki «üzümzar», shübhisizki, özlirining muhebbitini körsitidu. U ularning muhebbitige bezi tosalghu yaki dexli bolghan ishlarni bayqap, derhal bu ishlarni (meyli «kichik» bolsimu) bir terep qilayli dep ötünidu. Ular shu chaghda téxi er-xotub bolmisimu, bundaq tosalghularni bir terep qilish baldurluq qilmaytti.

–Ularning muhebbitige tosalghu bolghan nahayiti chong bir ish Sulaymanning öz xizmiti we éghir mes'uliyiti bolghan bolushi mumkin. Shulamit «özüm Sulaymanni bu xizmitini xatirjemlik bilen orundashqa toluq qoyuwétishim kérek» dep chüshinidu. «némishqa sen shunche köp waqit ishleysen, sen manga waqtigini ajratmayesen, sen meni söymeysen» dégendek pozitsiye köp er-xotunlarning muhebbitini buzup kelmekte. Shunga töwendiki 16-ayette, biz Sulaymanning öz xizmitini xatirjemlik bilen qiliwatqanliqini körimiz. Shulamit uni: «ish bilen aldırash bolghining bilen, sen yenila meni söyisen!» dégendek toluq ishench bilen Sulaymanni öz ishigha qoyuwetken oxshaydu.

2:16 «16-ayet sherhi» — Shulamit Yérusalém qizlirigha, özining Sulaymanning muhebbiti ichide «qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»tek tolimu bixeter ikenliki toghruluq guwahliq béridu. Sulayman özining «pada béqish» ishliri bilen xatirjem shughullinidu.

2:17 «17-ayet sherhi» — yuqiriqi ayyete biz «muhebbetning ishenchi»ni körduq. Hazir «muhebbetning jiddiy telipi»ni körimiz — xuddi «tézraq ishingni tügütip yéningha qaytip kell!» dégendek.

«Küylarning Küyi»

BESHINCHI OYLINISH

Shulamit qayta-qayta körgen «ayrilish» toghruluq bir chüsh 3:1-3:5

3¹ «Orun-körpemde yétip, kéche-kéchilerde,
Jénimning söyginini izdep telmürüp yattim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;
² Men hazir turup, sheherni aylinay;
Kochilarda, meydanlarda,
Jénimning söyginini izdeymen» — dédim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;
³ Sheherni charlighuchi jéseckhiler manga uchridi, men ulardin: —
«Jénimning söyginini kördünglarmu?» — dep soridim.
⁴ — Ulardin ayrilipla jénimning söyginini taptim;
Uni anamning öyige,
Öz qorsiqida méni hamilidar bolghanning hujrisigha élip kirmigüche,
Uni tutuwélip qet'iy qoyup bermeyttim».

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

⁵ «I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar».

Üchinchi xatire: Er-ayal bolup birlishish üstidiki oylinishlar 3:6-5:1

ALTINCHI OYLINISH

Toygha seper 3:6-3:11
Yérusalém qizliri söz qilidu

⁶ «Bu zadi kim, chöl-bayawandin kéliwatqan?
Is-tütek tüwrükliridek,
Mürmekki hem mestiki bilen puritilghan,
Etirpurushning herxil ipar-enberliri bilen puritilghan?».

—Izahat: «Hijranliq taghliri üstidin...» yaki ««Béter» taghliri üstidin...». «Béter taghliri» dégen taghlar bizge namelum; shunga terjimimizdikidek «ayriwétish» dégen menide bolushi mumkin.

3:1 Top. 5:3

3:4 «1-4-ayet sherhi» — bizningche 1-4-ayetler Shulamit Sulaymandin ayrilghan waqitta qayta-qayta («kéche-kéchilerde») körgen bir chüshni bildüridu (qishta bolushi mumkin). Bu közqarash toghra bolsa mushu ayetlerdin biz «muhebbetning azabli»ni körimiz. Sulaymandin ayrilish Shulamit üçün azabliq ish bolup, bu chüshni qozghap chiqardi. Biraq bu chüsh yenila Xudadin kelgen oxshaydu, chunki töwendiki 6-11-ayetlerde, Sulaymanning uni toygha élip kétishke kelgenliki bilen emelge ashurulidu.

—Bu chüshstin yene shuni bileyleymizki, Shulamit Galiliyede turuwatqan mezigilde, Sulayman özidin waqitliq (qishta) ayrilghan waqitta, chongqur oylinidu we Yérusalémda uchraydighan barliq sinaqlargha yüzlinishke teyyar turidu. U Sulaymangha yatliq bolushqa teyyar idi. Shübhisiyki, u Sulayman bilen toy qilip, Yérusalémda turghanda uni: «U peqet «pahishe ayal»dek Sulaymanning bayliqliri üçün uninggha yatliq bolghan, xalas, dégüchilermu az bolmaydu. Chüshte körülgen «jéseckhiler» shundaq gumanda bolghan kishilerge wekil bolushi mumkin. Lékin chüshte u ularning öziye bolghan gumanlirigha pisent qilmay, yenila Sulaymanni izdeydu.

—3- we 4-ayette Shulamitning chüshide tartqan derdi körünidu: xuddi u: «Yarimni tapay dep sheherni aylinay» déginidek, lékin netijisi eksiche bolup, uninggha «sheherni aylinidighan» közetichiler uchrat qalidu (ibraniy tilida «tapti»). Belkim chüshide ular Shulamit: «Némishqa bu qiz tün kéchide aylinidu? Pahishe ayal oxshaydu» dep gumanlanghan bolushi mumkin (bundaq ish ikkinchi qétim chüshide yene körünidu — 5-bab, 2-7-ayetlerde).

3:5 «5-ayet sherhi» — Shulamit muhebbetning derdini tétip baqqandin kéyin, «muhebbetning waqit-saiti»ning muhimliqini téximu bilip yetti.

3:6 «6-ayet sherhi» — bu ayet Sulaymanning Shulamitni yurti Galiliyedin toygha élip kélisini, yeni Sulayman uninggha

«Küylarning Küyi»

Shulamit qizlarga jawab béridu

⁷ «Mana, uning textirawani,
U Sulaymanning öziningdur;
Etrapida atmish palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
⁸ Ularning hemmisi öz qilichi tutuqluq,
Jeng qilishqa terbiyilengenlerdur;
Tünlerdiki weswesilerge teyyar turup,
Hemmisi öz qilichini yanpishigha asidu».

Shulamit sözlirini dawam qilidu — Sulaymanning toy kéchisige teyyarlighan kariwiti

⁹ «Sulayman padishah özi üçün alahide bir shahane sayiwenlik kariwat yasighan;
Liwandiki yaghachlardin yasighan.
¹⁰ Uning tüwrükliri kümüştin,
Yölenchüki altundin,
Sélinchisi bolsa sösün rexttin;
Ichi muhebbet bilen bézelgen,
Yérusalém qizliri teripidin.
¹¹ Chiqinglar, i Zion qizliri,
Sulayman padishahqa qarap béqinglar,
Toy bolghan künide,
Köngli xushal bolghan künide,
Anisi uninggha tajni kiygüzgen qiyapette uninggha qarap béqinglar!».

YETTINCHI OYLINISH — toy kéchisi Sulayman Shulamitqa söz qilip uni maxtaydu

4¹ «Mana, sen güzel, söyümlüküm!
Mana, sen güzel!
Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken iken,
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur..
² Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardin,
Ular arisida héchbiri kem emestur..
³ Lewliring pereng tal yiptek,

ewetken textirawangha olturup, Yérusalémgha seper qilghanliqini körsetse kérek (7-ayetni körüng).

3:8 «7-8-ayet sherhi» — Sulayman Shulamitni Yérusalémgha, yeni toygha bixeter élip kélish üçün, shu atmish leshkirining muhapizetçilikide textirawan bilen kelgen.

3:11 «9-11-ayet sherhi» — Yehudiylarning toyli uyghurlaning toyigha oxshap kétidu. Asasen 5 basquchi bar: —

–(1) toxtam — adette yigitning elchisi we qizning ata-aniliri bilen toxtam tüzidu. Sulayman öz-özige elchi bolup Shulamitning akiliri bilen toxtam qilghan oxshaydu (4-oylinishni körüng).

–(2) toygha seper. Yigit özi qizni toygha apirishqa kélidu.

–(3) nikah murasimi (6- we -12-oylinishni körüng)

–(4) toy ziyapiti (bezi waqitlarda bir heptige sozulidu) (1- we 2-oylinishni körüng)

–(5) toy kéchisi (3- we 7-oylinishni körüng)

–Bezi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kötüridighan «textirawan» yaki «shahane harwa» dep qaraydu. Biraq bizningche bu textirawan yuqirida bayan qilinghan ibraniy tilidiki 9-ayettiki «appiriyon» dégen, sayiwenlik kariwatni körsetse kérek.

4:1 «Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken iken» — toy qilidighan künide qiz chümperde artidu.

4:2 «Ular arisida héchbiri kem emestur» — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur».

«Küylarning Küyi»

Gepliring yéqimliqtur;
Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.

⁴Boynung bolsa,

Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur,
Uning üstige ming qalqan ésiqliqtur;
Ularning hemmisi palwanlarning siparlidirur.

⁵Ikki köksüng xuddi ikki maraldur,

Niluper arisida ozuqliniwatqan jerenning qoshkézekliridektur;

⁶Tang atquche,

Kölenggiler qéchip yoqighuche,
Men özümni murmekke téghigha,
Mestiki döngige élip kétimen.

⁷Sen pütünley güzel, i söyümlüküm,

Sende héch dagh yoqtur».

Sulaymanning teklipi

⁸«Liwandin men bilen kelgin, i jörem,

Men bilen Liwandin kelgin —

Amanah choqqisidin qara,

Sénir hem Hermon choqqiliridin,

Yeni shirlar uwiliridin,

Yilpizlarning taghliridin qara!».

Sulaymanning sözining dawami

⁹«Sen könglümni alamet söyündürdüng, i singlim, i jörem,

Közüngning bir lep qilip qarishi bilen,

Boynungdiki marjanning bir tal halqisi bilen,

Könglümni söyündürdüng.

¹⁰Séning muhebbiting némidégen güzel,

I singlim, i jörem!

Séning muhebbetliring sharabtin shunche shérin!

Séning etirliringning puriqi herqandaq tétitqudin peyzidur!

¹¹Lewliring, i jörem, here könikidek témitidu,

4:4 «Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur» — bashqa birxil terjimisi: «Pelempeylik qilinghan Dawutning munaridektur».

—«**izahat**» — kona zamanlarda «wetendin ayrilghan leshkerler» melum sheherge yaki memliketke qayil bolghanda, shu sheherge bolghan sadiqligini bildürüş üçün qalqanlirini sheherning sépilda yaki munarlirida ésip qoyatti («Ez.» 27:11ni körüng). Shunga Sulaymanning bu sözliri: «Séning güzelliging shundaqki, ming leshkerning qayilliqigha, sadiqliqigha érishküdektur» dégen menide. Yene kélip belkim Shulamitning boynigha köpligen marjanlar ésiqliq bolushi mumkin. —«Sipar» kichik qalgandur.

4:6 «Tang atquche, kölenggiler qéchip yoqighuche, men özümni murmekke téghigha, mestiki döngige élip kétimen» — Sulayman belkim pütün kéchi Shulamitning toluq bedinidin huzurlanmaqchi.

4:8 «8-ayet sherhi» — bezi alimlar, bu sözler jinsiy muhebbetning yuqiri pellisini ipadileydu, dep qaraydu. Buning mumkinchiligi bar bolghini bilen, biz yene bu sözlerni Sulaymanning söyümlüki bilen bille öz padishahliqining keng zémini we heywitage Hermon téghi (Pelestindiki eng égiz tagh)ning eng égiz choqqiliridin nezer sélishqa bolghan arzusini ipadiligen, dep qaraymiz. Sulaymanning bu teklipi yawayi haywanlarning shu yerlerni makan qilghanliqi tüpeylidin xeterlik ish bolidu, elwette!

4:8 Yuh. 17:24; Ef. 1:15-23

4:10 «Séning muhebbiting némidégen güzel, i singlim, i jörem!» — Sulayman Shulamitni «singlim» dep chaqiridu (12-ayettimu): — (1) qedimki zamandiki bezi shéirlarda ashiq-meshuqlar bir-birini «aka, singlim» dep chaqiratti; (2) ottura sherqtiki bezi jemiiyetlerde mötiwer kishiler öz emrige almaqchi bolghan qizgha jemiiyetning yuqiri tebiqisidin orun alghuzush üçün yaki nikahini téximu «kapaletlik» qilish üçün uni awwal «singlim» dep «béqiwalatti».

«Küylarning Küyi»

Tiling astida bal we süt bar;
Kiyim-kéchekliringning puriqi Liwanning puriqidur;
¹² Sen péchetlengen bir baghdursen, i singlim, i jörem!
Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen..
¹³ Shaxliring bolsa bir anarliq «Éren baghchisi»dur;
Uningda qimmatlik méwiler,
Xéne sumbul ösümlükliri bilen,
¹⁴ Sumbullar we iparlar,
Kalamus we qowzaqdarchin,
Herxil mestiki derexliri,
Murmekke, muetter bilen hemme ésil tétitqular bar..
¹⁵ Baghlarda bir fontan sen,
Hayatliq sulirini bérédighan, Liwandin aqidighan bir bulaqsən»..
¹⁶ «Oyghan, shimaldiki shamal;
Kelgin, i jenubtiki shamal!
Méning béghim üstidin uchup ötkéy;
Shuning bilen tétitquliri sirtqa pura qachaidu!
Söyümlüküm öz béghigha kirsun!
Özining qimmatlik méwilirini yésun!».

Shulamit Sulaymangha jawab béridu

5¹ «Men öz béghimgha kirdim,
Méning singlim, méning jörem;
Murmekkemni tétitqulirim bilen yighdim,
Here könikimni hesilim bilen yédim;
Sharabimni sütlimir bilen ichtim».

«Dostlirim, yenglar!
Ichinglar, könglünglar xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!».

4:11 «Kiyim-kéchekliringning puriqi Liwanning puriqidur» — «Liwanning puriqi» ormanliqlarning xush puriqi, elwette.

4:12 «Sen péchetlengen bir baghdursen, i singlim, i jörem! Etiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen» — Sulaymanning Shulamitni maxtishi shuki, Shulamit özini héchqandaq bashqa ademge bermey, peqet bolghusi er üçün pak saqlap keldi.

4:13 «Uningda qimmatlik méwiler, xéne sumbul ösümlükliri bilen,...» — etirler toghruluq: «sumbul» birxil xushpuraqliq ösümlük.

4:14 «Sumbullar we iparlar, kalamus we qowzaqdarchin, ... murmekke, muetter bilen...» — etirler toghruluq: «kalamus» birxil qomushqa oxshaydighan ösümlüktin chiqidu. «murmekke» we «qowzaqdarchin» adette melum derexlarning qowziqidin élinidu. «Muetter» birxil ösümlüknig yopurmaqliridin élinidu.

4:15 «Liwandin aqidighan bir bulaqsən» — yaki «Liwandin aqidighan bir quduqsən».

— «9-15-ayet sherhi» — 11-15-ayetlerde Sulayman söyümlükini chirayliq baghchigha, hetta «Éren baghchisi» («Béhis») ning özi qoxshidu. U yene Shulamitning pütün bedinidin huzurlanmaqchi ikenlikini bildüridu.

4:16 «16-ayet sherhi» — Shulamit Sulaymanning déginidek özini uninggha toluq bermekchi bolup, muhebbetlishishke teklipl qildu. «Shimal shamili» bolsa salqin, ademni yéngilanduridu; «jenub shamili» bolsa ademni illitip rahet béridu. (Pelestin üçün «sherq shamili» qorqunchluq, hemme nersini qurutuwétidu).

5:1 «Men öz béghimgha kirdim, ... murmekkemni tétitqulirim bilen yighdim, here könikimni hesilim bilen yédim; sharabimni sütlimir bilen ichtim» — Sulayman Shulamitning tekliptini qobul qilip uning bilen toluq muhebbetlishidu. «Dostlirim, yenglar! Ichinglar, könglünglar xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!» — bu sözlerni belkim Yérusalém qizlirningkidur. Ular (yaki toy qoldashliri) ashiq-meshuqlarning muhebbettn huzurlinishlirini toluq qollaydu. Ularning (Yérusalém qizlirining) qollishi bilen Xudaning herbir er-ayalning otturisidiki muhebbitini, jümlidin jinsiy muhebbitini testiqlaydighanliqi körsitilidu; chünki u özi bu ishlarni yaratqan.

«Küylarning Küyi»

Ikkinchi qisim

5:2-8:14

Er-ayalliq muhebbettiki yaxshilinishlar — muhebbetning yéngi ipadiliri
Tötinchi xatire — Muhebbetni ret qilish toghrisidiki bir chüsh — u toghruluq
oylinishlar 5:2-6:9

SEKKIZINCHI OYLINISH

Shulamitni basqan qorqunchluq chüsh 5:2-6:3

Shulamit söz qilidu — uni qara basidu

² «Men uxlawatattim, biraq könglüm oyghaq idi;

— Söyümlükümning awazi!

Mana, u ishikni qéqiwatidu: —

— «Manga échip ber, i singlim, i amriqim;

Méning paxtikim, méning ghubarsizim;

Chünki béshim shebnem bilen,

Chachlirim kéchidiki nemlik bilen hól-hól bolup ketti!».

³ «Men töshek kiyimlimni séliwetken,

Qandaqmu uni yene kiyiwalay?

Men putlimni yudum,

Qandaqmu ularni yene bulghay?»

⁴ Söyümlüküm qolini ishik tōshükidin tiqti;

Méning ich-baghrilirim uninggha telmürüp ketti;

⁵ Söyümlükümge échishqa qoptum;

Qollirimdin murmekki,

Barmaqlirimdin suyuq murmekki témidi,

Taqaqning tutquchliri üstige témidi;

⁶ Söyümlükümge axtim;

Biraq söyümlüküm burulup, kétip qalghanidi.

U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi;

Uni izdidim, biraq tapalmidim;

Uni chaqirdim, biraq u jawab bermidi;

⁷ Sheherni aylinidighan jésekchiler méni uchritip méni urdi, méni yarilandurdi;

Sépillardiki közetichiler chümperdemni mendin tartiwaldi.

⁸ I Yérusalém qizliri, söyümlükümni tapsanglar,

Uninggha néme deysiler?

Uninggha, söygining: «Men muhebbettin zeipliship kettim! — dédi, denglar»..

5:2 Top. 5:3

5:6 «U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi» — bashqa birxil terjimisi: «U burulup ketkende rohim chiqip ketkenidi».

5:8 «2-8-ayet sherhi» — Shulamit qara basqan bu chüshni körgende Sulayman bilen alliqachan toy qilghan bolsa kérek. Uning chüshide bolghan inkasi we teqezzasini 2:17de we 4:1-3de xatirlengen birinchi chüshidiki pozitsiyesi bilen sélishturghanda tüptin oxshimaydu. Belkim chüsh Shulamitning hayatining emeliy ehwalini, yeni uning Sulayman bilen emeliy muhebbitini eks ettürgen; chüshide körüngen bezi ishlar, shühbisizki, Sulaymanning muhebbitining, bolupmu jinsiy muhebbet jehette Shulamitqa bolghan teleplirini körsitidu. U söygining muhebbitige yaki muhebbitining teleplirige anche sezgür bolmaydighan bolup qalghan oxshaydu. Bu sezgürsizlik ularning muhebbitige intayin xeterlik idi; Shulamitning chüshide Sulayman kétidu. Shuning bilen Shulamit chüsh körüş bilen muhebbetning qimmatlikini bilip yétip, ishlarni yaxshilaydu.

–Yene muhim bir ish diqqatimizge erziyduki, chüshide we emeliy turmushta, Sulayman (erkek bolghini bilen, padishah bolghini bilen, peygember bolghini bilenmu) héchqachan Shulamitni «muhebbet»ke zorlimaytti, belki Shulamitning özi bilen muhebbetlishishini telep qilatti.

«Küylarning Küyi»

Yérusalém qizliri Shulamitqa söz qilidu

⁹ «Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar, I, ayallar arisidiki eng güzili?
Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar? —
Sen bizge shundaq tapilighanghu?».

Shulamit jawab béridu

¹⁰ «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraaq, yüreklik ezimet,
On ming arisida tughdek körünerliktur;

¹¹ Uning béshi sap altundindur,
Budur chachliri atning yaylidek,
Tagh qaghisidek qara.

¹² Uning közliri éqinlar boyidiki paxteklerdeq,
Süt bilen yuyulghan,
Yarishiqida qoyulghan;

¹³ Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktuktur;
Aynighan yéqimliq güllüktek;
Uning lewliri niluper,
Ular suyuq murmekkini témitidu;

¹⁴ Uning qolliri altun turubilar,
Ichige béril yaqutlar quyulghan.
Qorsiqi neqishlik pil chishliridin yasalghan,
Kök yaqutlar bilen bézelgen.

¹⁵ Uning putliri mermer tüwrükler,
Altun üstige tiklengen.
Uning salapiti Liwanningkidek,
Kédir derexlriridek körkem-heywetliktur.

¹⁶ Uning aghzi bekmu shérindur;
Berheq, u pütünley güzeldur;
Bu méning söyümlüküm, —
Berheq, bu méning amriqim,
I Yérusalém qizliri!».

Yérusalém qizliri sözleydu

6¹ «Séning söyümlüküng nege ketkendu,
Qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi?
Séning söyümlüküng qeyerge burulup ketti?
Biz sen bilen bille uni izdeyli!».

–7-ayette: Chüshidiki jésekhchiler uni pahishe ayal dep qarighachqa, uninggha shundaq muamile qilip, chümperdini uningdin tartiwalidu.

5:10 «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraaq, yüreklik ezimet,...» — bashqa birxil terjimisi: «Söyümlükümnüng yüzining aq yéri ap'aq, qizil yéri qipqizil...».

5:12 «Yarishiqida qoyulghan» — yaki «yaqutlardek bézeshke békitilgen».

5:13 «Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktuktur; aynighan yéqimliq güllüktek; uning lewliri niluper, ular suyuq murmekkini témitidu» — ayetning ibraniy tilini chüshinish sel tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. Némila bolmisen tétitqu we xushpuraqliq ösümlük baghliri ottura sherqte intayin az idi, qimmetlik idi.

5:16 «Uning aghzi bekmu shérindur» — bu belkim gep-sözlirining tatliqliqini körsitidu. «9-16-ayet sherhi» — Shulamit hazir bashqilarning aldida söyginini maxtashtin héch tartinmaydu. U hazir «qoram tashta yoshurunghan paxtek»tin köp dadil bolup ketti!

6:1 «Séning söyümlüküng nege ketkendu, qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi? biz sen bilen bille uni izdeyli!» —

«Küylarning Küyi»

Shulamit ulargha jawab béridu

² «Méning söyümlüküm öz béghigha chüshti,
Tétitqu otyashliqlargha chüshti.

Baghlarda ozuqlinishqa,
Niluperlarni yighishqa chüshti.

³ Men méning söyümlükümningkidurmen,
We söyümlüküm méningkidur;
U öz padisini niluperler arisida baqidu».

TOQQUZINCHI OYLINISH

Sulaymanning Shulamitqa qaytip kélishi —
Shulamitni qayta maxtishi 6:4-6:9
Sulayman Shulamitqa söz qilidu

⁴ «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel;
Yérusalémdek yéqimliq,

Tughlarni kôtürgen bir qoshundek heywetliktursen;

⁵ Ah, közliringni mendin ketküzing!

Chünki ular méning üstümdin ghalib kéliwatidu;
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.

⁶ Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qırqılghan bir top qoylardek;
Ularining hemmisi qoshkézek tughqanlardindur;
Ular arisida héchbiri kem emestur;

⁷ Chümbiling keynide chékiliring parche anandur.

⁸ Atmish xanish, seksen kénizekmu bar;

Qizlar sanaqsiz;

⁹ Biraq méning paxtikim, ghubarsizim bolsa birdinbirdur;

Anisidin tughulghanlar ichide tengdashsiz bolghuchi,

Özini tughquchining tallighinidur.

Qizlar uni körüp, uni bextlik dep atashti,

Xanishlar we kénizeklermu körüp uni maxtashti».

Yérusalém qizlirining 5:9-ayettiki mazaq we gumanliri pütünley yoqidi.

6:3 «2-3-ayet sherhi» — adette bu muhebbet shéiride «bagh» Shulamitning bedinini yaki ularning muhebbitining özini körsitidu. Mushu yerde «bagh» Sulayman Shulamitqa muhebbitini körsetmekte, uning bedinidin yene huzurlanmaqta, dep qaraymiz. Shulamitning Sulaymanning öziye baghligan muhebbitige ishenchi kamil: 2:16de u: «söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen» deydu; hazir uninggha nisbeten söyginining öziye emes, belki özining uninggha tewe bolghanliqi eng muhim ishtur. «U öz padisini niluperler arisida baqidu» — bashqa birxil terjimisi: «u niluper arisida ozuqlinidu». Biraq némila bolmisen buning köchme menisi terjimimizningkidek bolidu — demek, Sulayman Shulamitning bedinidin huzurlanmaqta.

6:4 «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel» — Tirzah shehiri intayin güzel idi. Sulaymanning dewridin kéyin u Israilning shimaliy padishahliqining waqitliq paytexti boldi («1Pad.» 15-bab).

6:6 «Ular arisida héchbiri kem emestur» — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur».

6:8 «Atmish xanish, seksen kénizekmu bar; qizlar sanaqsiz» — «xanish»lar toluq ayal derijiside, «kénizekler» heremdiki «kichik xotun» derijiside, «qizlar» kelgüsidiki kénizekler idi. Bularning sanlirigha qarighanda Sulayman padishahliqining deslipidila Shulamitni öz emrige alghanidi. Kéyin uning 700 ayali, 300 kéniziki bolghan («1Pad.» 11-babni körüng). Biz bu ish üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

6:8 1Pad. 11:3

6:9 «4-9-ayet sherhi» — Sulaymanning bu qétimqi Shulamitni maxtighan bezi sözliri toy kéchisidikige oxshash bolghini bilen, yéngidin qoshulghan maxtashliri téximu küchlük. U yene Shulamitni qedirleydu, téximu maxtaydu. Sulaymanning uninggha baghligan muhebbiti uning «ölchemge yetkenliki»ge asaslangan emes.

«Küylarning Küyi»

Beshinchi xatire — Yézida dem élish — Galiliyege qaytish 6:10-8:14

ONINCHI OYLINISH

««Mahanaim», yeni «ikki bargah» ussuli» 6:10-7:10

Yérusalém qizliri söz qilidu

¹⁰ «Tang seher jahangha qarighandek,
Aydek güzel, aydingdek roshen,
Illi qayashtek yoruq,
Tughlarni kötürgen qoshunlardek heywetlik bolghuchi kimdur?».

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

¹¹ «Méghizlar béghigha chüshtüm,
Jilghidiki gül-giyahlarni körüşke,
Üzümlü télining bixlighan-bixlimighanliqini körüşke,
Anarlarning chéchekligen-chécheklaimigenlikini körüşke;

¹² Biraq bile-bilmey,
Jénim méni kötürüp,
Ésil xelqimning jeng harwiliri üstige qoyghaniken».

Yérusalém qizliri yene Shulamitni maxtap söz qilidu

¹³ «Qaytqin, qaytqin, i Shulamit —
Qaytqin, qaytqin, bizning sanga qarighumiz bardur!»

«Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?»

«“Ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!».

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

Shulamit Sulayman üçün «ikki bargah» ussulini oynaydu

⁷ ¹ «I shahzadining qizi,
Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!

Tolghighan yampashliring göherlerdek,
Chéwer hünérwen qolining hüniridur..

² Kindiking yumulaq bir qedehtur;
Uning ebjesh sharabi kem emes;

6:10 «10-ayet sherhi» — Shulamit hazir Sulaymanning muhebbitining tesiride ishenchke tolghan, küchlük zat bolup chiqti. «Tang seher jahangha qarighandek» — bashqa birxil terjimisi: «Tang seherdek nurluq körüngen,...»

6:12 «11-12-ayet sherhi» — Shulamit yene kemterlik bilen bundaq maxtashlarga jawab béridu; u birdinla xanish bolghan bolsimu, uning öz xelqige baghlighan hörmiti burunqidekla chongqurdur («méning ésil xelqim», deydu). U tuyuqsiz sehra qiz Salahiyitidin xanishliq ornigha chiqqanda héch adetlinelmigen. Eksiche, u shu etigendila «jilghidiki gül-giyahlarni körüşke, méghizlar béghigha chüshken» idi, chünki bular belkim uninggha öz yurti Galiliyeni eslitidu.

-12-ayetni ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Uning menisi bizningche qandaqla bolmisen uning tuyuqsiz yuqiri orungha kötürülüşini bilen baghliqtur.

6:13 «Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?» — bu sözlerni Shulamit éytidu. «“Ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!» — bu sözlerni Yérusalém qizliri éytidu.

— «Ikki bargah» — Ibraniy tilida «Mahanaim» dégen yerni körsitishi mumkin. «Ikki bargah» ussul belkim muhebbetni ipadileydighan bir ussul idi.

— Izahat: — Qiz mushu yerde «Shulamit» (shulamliq qiz) dep atilidu. U belkim Galiliyediki «Shunem» dégen sheherdin kelgen. «Shunem» kéyin «shulem» dep atalghan. «Shulamit» yaki «shulamliq» dégenning bashqa bir menisi «Sulayman xanim»; yeni bir menisi «kamil bolghuchi». Mushu yerde u yene maxtashlarga kemterlik bilen jawab béridu.

7:1 «Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!» — yaki «keshliringde séning putliring némidégen güzel!».

«Küylarning Küyi»

Qorsiqing bughday döwisidur,
Etrapigha niluperler olishidu.

³ Ikki köksüng ikki maraldek, jerenning qoshkézikidur;

⁴ Boynung pil chishliridin yasalghan munardur;
Közliring Bat-Rabbim qowuqi boyidiki Heshbon kölchekliridek,
Burnung Demeshqqe qaraydighan Liwan munaridektur;

⁵ Üstüngde béshing Karmel téghidek turidu;
Béshingdiki örüme chachliring sösün rengliktur,
Padishah бүdür chachliringning mehbusedur..

⁶ I söyginim, huzurlar üçün shunche güzel, shunche yéqimliqtursen!

⁷ Séning boyung palma derixidek,
Köksüng üzüm ghunchiliridektur..

⁸ Men: — «Palma derixi üstige chiqimen,
Shaxlirini tutup yamishimen;
Köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek,
Burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...»..

Shulamit söz qilip, Sulaymanning gépini dawamlashturidu

⁹ «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp,
Lewler, chishlardin téyilip chühsun...!.

¹⁰ Men méning söyümlükümningkidurmen,
Uning teqazzasi manga qaritilidu»..

ON BIRINCHI OYLINISH

Shulamitning öz yurtini yoqlashqa bolghan arzusi 7:11-8:4 Shulamit söz qilidu

¹¹ «I söyümlüküm, kéleyli,
Étizlarga chiqayli;
Yézilarda tünep kéleyli,

¹² Üzümzarliqqa chiqishqa baldur orundin turayli,
Üzüm tallirining bixlighan-bixlimighanliqini,
Chéchéklarning échilghan-échilmighanliqini,
Anarlarning berq urghan-urmighanliqini köreyli;

7:2 «Kindiking yumulaq bir qedehtur» — bezi alimlar «kindiking» dégen söz jinsiy yolini, yaki tenning töwen qismini körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolsa Shulamit Sulayman aldida yalingach bolup ussul oynaydu. «...uning ebjesh sharabi kem emes;...» — «ebjesh sharab» Pelestinde ademni eng mest qilidighan sharab hésablinatti.

7:5 «Padishah бүdür chachliringning mehbusedur» — ulugh Sulayman padishah yézidiki bir qizgha «esir boldi!» Muhebbetning küchi zordur!

7:7 «Séning boyung palma derixidek, köksüng üzüm ghunchiliridektur» — «palma derixi»ning özi ünümlük, hosulluq derek hésablinidu. Shulamit égiz boyluq we zilwa, «hosulluq» dep qaralghan oxshaydu.

7:8 «Palma derixi üstige chiqimen, shaxlirini tutup yamishimen; köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek...» — palma derixining xormilirini üzüsh yaki güllirini changlashtürüp méwilik qilish üçün uninggha yamiship chiqishi kérek. Sulayman bu oxshitishda belkim ikkila menisini köchme menide ishlitidu. Hazir Shulamit bilen jinsiy munasiwet ötküzishke bashlaydu. «...burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...» — «almilar» dégenning bashqa birxil terjimisi «örükler».

7:9 «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp, lewler, chishlardin téyilip chühsun...!» — ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Lékin omumiy menisi éniqki, Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu.

7:10 «1-10-ayet sherhi» — 9-10-ayette Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu.

7:11 «I söyümlüküm, kéleyli, Étizlarga chiqayli; Yézilarda tünep kéleyli;...» — Shulamitning öz yurtini yene körgüsi, shu yerde Sulayman bilen dalada muhebbetleshküsi bar idi. 12-13-ayetnimu körüng.

«Küylarning Küyi»

Ashu yerde muhebbetlirimni sanga béghishlaymen.

¹³ Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu;
Ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur,
Yéngi hem konimu bardur;
Sen üçhün ularni toplan teyyarladim, i söyümlüküm!».

Dawami — Shulamit sözini dawamlashturidu

8¹ «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idil!
Séni talada uchritar bolsam, söyettim,
We héchkim méni kemsitmeytti.

² Men séni yétekleyttim,
Apangning öyige élip kirettim;
Sen manga telim béretting;
Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim;
Anarlirimning sherbitidin ichküzettim.

³ Uning sol qoli béshim astida bolatti,
Uning ong qoli méni silaytti!».

⁴ «Silerge tapilaymenki, i Yérusalém qizliri —
«Uning waqit-saiti bolmighuche,
Siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!».

ON IKKINCHI OYLINISH

Yézilargha, yeni Galiliyege bolghan seper 8:5-8:7 Shulamitning yurtidiki qizlar awwal sözleydu — uni tonumay qalidu

⁵ «Daladin chiqiwatqan bu zadi kim?
Öz söyümlükige yölinip?»

«Men alma derixi astida séni oyghatqanidim;
Ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi;
Ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi».

7:13 «Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu» — «muhebbetgül» dégen gül jinsiy muhebbetni qozghaydighan bixil gül. «ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur, ...sen üçhün ularni toplan teyyarladim, i söyümlüküm!» — Qanaanda (Pelestinde) xelqler «ishik üsti»diki bir jaza üstide herxil méwe-chéwilerni saglaydu.

8:1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idil! Sény talada uchritar bolsam, söyettim, we héchkim méni kemsitmeytti» — Pelestinde acha-ukining özara amraqligini ochuq ipadilishi, söyüshi normal ehwal. Ashiq-meshuqlarning shundaq qilishi eyiblik dep qaralgachqa, Shulamit «Sulaymanni inimdek bolsidil» dep tileydu.

8:2 «Sen manga telim béretting» — Shulamit Sulaymanning danaliqidin ortaqlashmaqchi. Yérusalémdiki ordida turghanda Sulayman aldirash bolghachqa mushundaq purset az bolatti. Apisining öyide bolsa dexiler az bolidu. Erning ayaligha bilim, danaligini ashurush pursitini yaritish mes'uliyiti bar.

— «Sen manga telim béretting» dégenning bashqa bixil terjimisi: «Shu yerde apam manga ögetken».

— «Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim; anarlirimning sherbitidin ichküzettim» — belkim Shulamitning apisi inisini émitkendek (1-ayet), Sulaymangha emchek salghusi barliqini bildüridu.

8:4 «...siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!» — yaki «...uni baldur oyghatqinanglar, qozghighininglarning némisi?!».

8:5 Daladin chiqiwatqan bu zadi kim? Öz söyümlükige yölinip?» — Shulamit esliyi toygha barghan yol bilen qaytip kélidu. Ular Yérusalémdin yérixä shehiridiki yol bilen chiqip Iordan deryasi jiglisini boylap chöl-bayawandin ötüp Shunerge qaytidu. Chöl-bayawanning issiqi bilen u Sulaymangha yölinip mangidu. U shunche özgergenki, yurttikiler uni tonumay qalidu. Shunga bu sözler Shulamitning yurtidiki qizlarning déginu bolsa kérek. «Men alma derixi astida séni oyghatqanidim; ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi; ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi» — bu sözlerni Sulayman Shulamitqa éytidu. Sulayman belkim birinchi qétim (padichining qiyapitide) del mushu alma derixi astida Shulamitni uxlawatqan pétide uchratqanligini esleydu. Shu alma derixi del Shulamitning apisi

«Küylarning Küyi»

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

⁶ «Méni könglünge möhürdek,
Bilikinge möhürdek basqaysen;
Chünki muhebbet ölümdek küchlüktur;
Muhebbetning qizghinishi tehtisaradek rehimsiz;
Uningdin chiqqan ot uchqunliri,
— Yahning dehshetlik bir yalqunidur!
⁷ Köp sular muhebbetni öchürelmeydu;
Kelkünler uni gherq qilalmaydu;
Birsi: «Öy-teelluqatlırimning hemmisini bérip muhebbetke érishimen» dése,
Undaqta u adem kishining neziridin pütünley chüshüp kétidu».

ON ÜCHINCHI OYLINISH

Shulamitning yurtigha, öyige qayitip kélishi.
Shulamit kichik singlisi toghruluq ikki akisigha söz qilidu 8:8-8:14.
Shulamit ikki akisigha söz qilidu

⁸ «Bizning kichik singlimiz bardur,
Biraq uning köksi yoqtur;
Singlimizgha elchiler kelgen künide biz uning üçhün néme qilimiz?».

Ikki akisi jawab béridu

⁹ «Eger u sépil bolsa,
Biz uninggha kümüş munar salimiz;
Eger u ishik bolsa,
Biz uni kédır taxtaylar bilen qaplaymiz».

Shulamit söz qilidu

¹⁰ «Özüm bir sépildurmen,
Hem méning köksilirim munarlardektur;
Shunga men uning köz aldida xatirjemlik tapqan birsidek boldum».

uni tughqan jay idi. «Men alma derixi astida séni oyghatqanidim» — Mushu «oyghitish» hem uyqudin oyghitishnimu, muhebbetke oyghitishnimu körsetse kérek. Sulayman bilen Shulamit Shulamitning hayati bashlanghan del shu joyda («alma derixi astida») özara töwendiki ehde (6-ayet) bilen baghlishidu.

8:6 «Méni könglünge möhürdek, bilikinge möhürdek basqaysen..» — sherhi: Padishah öz möhüridin héchqachan ayrılmaydu. Möhüri bolsa adette altun-göherdin yasalghan bolup, intayin qimmatlik nerse idi. Herbir nerse üstige möhür basqanning menisi «bu méningki» dégen bolidu, elwette. Shulamit özining Sulaymandin hergiz ayrılmashlıqını xalaydu, özini alemge: «men Sulaymannikidurmen» dep ispatlamaqchi bolidu. «muhebbet... Yahning dehshetlik bir yalqunidur!» — «Yah» — «Yahweh», yeni Perwerdigarning namining qisqa shekli.

8:7 1Kor. 13:8

8:8 «8-ayet sherhi» — Shulamit kichik singlisi üçhün ensireydu. U yatliq bolghuche qandaq qilip uni pak saqlash kérek? Mushu soal toghruluq oyliqghanda belkim özining yashliq waqitlirini esleydu.

8:9 «9-ayet sherhi» — mushu ayette Shulamitning ikki akisi uning soaligha (8-ayet) jawab béridu. Ularning singlisi özini asraydighan, nomus qilidighan qiz bolsa («sépil bolsa»), undaqta akiliri uni mukapatlaydu. Biraq eger u nomusni saqlamaydighan, xeterlik yolgha chiqmaqchi bolsa («ishik bolsa»), akiliri uni pewqul'adde qoghdaydu.

8:10 «10-ayet sherhi» — Shulamit derweqe «sépil» idi — bashqılarning ézitquluqlirigha toluq chidighuchiliqi bar idi, u pütünley nomusi bilen ötkenidi. Özini pak saqlighachqa u Sulaymanning ehdisini qobul qilishqa tolimu teyyar idi. U hazir belkim ikki akisi esli özige yürgüzgen qattiq muamilining zörürlükini körüp yétishi mumkin idi. U sayisiz üzümdarda ishligende «éziqturulushning éhtimali» az idi; sayisi bolghan méwilik derexleri arisida ishligen bolsa, yaman niyetlik adem teripidin éziqturulush éhtimali bar bolatti.

«Küylarning Küyi»

Shulamit sözini dawam qilidu

- ¹¹ «Sulaymanning Baal-Hamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baghwenlerge ijarige berdi;
Ularning hemmisi méwisi üçün ming tengge apirip bérishi kérek idi;
¹² Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu;
Uning ming tenggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Shuningdek ikki yüz tengge méwisini baqquchilargha bolsun»..

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

- ¹³ «Hey baghlarda turghuchi,
Hemrahlar awazingni anglighusi bar;
Mangimu uni anglatquzghaysen»..

Shulamit Sulaymangha söz qilidu

- ¹⁴ «I söyümlüküm, téz bole,
Jeren yaki yash bughidek bol,
Tétitqular taghliri üstide yügürüp!».

8:12 «11-12-ayet sherhi» — 11-12-ayet: bu ayetlerde Shulamit özining Sulaymangha toluq mensup ikenlikini tekitleydu. U özini Sulaymangha béghishlighan bir üzümzargha oxshitidu. Sulaymanning barliq üzümzarlarini baqquchilar özige tégishlik in'amgha érishidu, elwette. Shuninggha oxshash Shulamit hazir Sulaymandin ikki akisi üçün tégishlik in'am bérishini soraydu. Chünki ular uni nomuschan qilip toy qilghuche uningdin xewer élip kelgenidi.

–12-ayet: «Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu» dégen sözler Shulamitning öz shexsini Sulaymangha béghishlighini pütünley ixtiyaren, pütünley erkinlik bilen boldi, dep ipadileydu hem tekitleydu. Erkinlik mana muhebbetning ayrilmas bir qismidir.

8:13 «13-ayet sherhi» — Shulamitning kona dostliri (hemrahlar) belkim uningdin naxsha éytishni telep qilidu. Sulaymanningmu anglighusi kélidu. Shulamit naxsha éytip sirtqa chiqip, Sulaymanni töwendikidek chaqiridu.

8:14 «Tétitqular taghliri üstide yügürüp!» — yaki «Yétitqu ösümlük taghliri üstide yügürüp!».

«Küylarning Küyi»

Qoshumche söz

Töwende mezkur kitabtin biz élishqa tégishlik bezi sawaqlar we xulasiler tizimlinip bayan qilindi. Ularning beziliri yuqiriqi sherhlerdimu tilgha élinghan. Uningda bashqa sawaqlar we xulasilermu bar.

(1) «Küylarning küyi» dégen kitab Xudaning iradisi bilen bizge roshen úlge arqiliq er-ayalliq muhebbetke, jümlidin jinsiyetke bolghan pozitsiyeni körsitish yolida ata qilinghan. Shundaq pozitsiye bolsa er-ayalliq muhebbetni Xudaning sowghisi süpitide qobul qilish, uningdin huzur élish, uninggha teshekkür éytip minnetdar bolushtin ibarettur.

(2) Jinsiy muhebbet Xudaning meqsitide peqet nikah ötküzgen er-ayalliq munasiwiti ichidila bolushi kérek.

(3) Xudaning jinsiyette bolghan meqsetliri: —

(a) Perzent körüş («Yar.» 1:28)

(e) Bir ten bolush üçün («Yar.» 2:23-25)

(bu «bir ten» bolushning natoghra yoldimu bolush mumkinchiligi bar — «1Kor.», 6:16ni körüng).

(b) Er-ayalliq muhebbetke lezzet keltürüş.

Bu meqset «küy»de tekitlinip roshen körünidu; u güzel bir ish, uni ümid we minnetdarliq bilen kütüşke toghra kélidu.

Körsitip éytimizki, Xudaning er-ayalliqta bolghan birinchi meqsiti dostluq, hemrahliq we bir-biridin huzurlinishtin ibaret idi («Yar.» 2:18). Perzent körüş ikkinchi orunda turidu. Shuning bilen perzent körmeslik sewebidin ajrishish Xuda aldida éghir gunahdur.

(4) Xudaning jinisiy muhebbette bolghan toluq iradisi bolsa, nikahliq er-ayal munasiwette bolush kérek, elwette, lékin uning toluq meqsiti peqet yétilgen muhebbet ichide emelge ashidu. Bundaq muhebbet ibraniy tilida «axawah», grék tilida «agape» dégen sözler bilen ipadilidu. «Axawah» dégen söz «Küy»diki köp ayetlerde körünidu.

Shuning bilen Muqeddes Kitabqa asaslanghan, yaxshi bir xil «nikah shekli»de toygha mes'ul kishi awwal yigittin, andin qizdin: «Sen jorengning ehwali qandaqla bolsun, bay bolsun kembeghel bolsun, saq bolsun aghriq bolsun, üstün bolsun, töwen bolsun ölüm ikkinglarni ayriwetküche uningdin xewer élip, peqet uningghila shertsiz muhebbet bilen baghlinishqa razimusen?» dégen soalni soraydu.

(5) «Yar.» 2:24de mundaq söz tépilidu: «**Shu sewebtin (Xudaning békitkenlikidin) oghul bala ata-anisidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip, uning bilen bir ten bolidu**». Bashqa yerlerde éyqtqimizdek, shuni tekrarlimaqchimizki, Muqeddes Kitabqa asasen toy qilghanda yéngi er-ayal yipyéngi bir aile qurush üçün imkaniyetning bariche ata-anisining öyidin (yigitningkidin bolsun, qizningkidin bolsun) «chiqish»i kérek. Bundaq qilish ata-anilargha hörmetsizlik emes. Chünki ata-anilarni hörmetlesh, jümlidin yashanghanda ulardin xewer élish burchi bolsa Muqeddes Kitab («Mis.» 20:12, «1Tim.» 5:4)dimu éniq buyrulghan. Biraq Xudaning tertipi boyiche, yigit-qiz toy qilghandin kéyin, yigit ularning yéngi ailisining béshi bolidu; shu waqittin bashlap Xuda aldida uning birinchi mes'uliyiti öz ayaligha, andin balilirigha bolidu. Unda bolmisa netijisi köngülsizlik, jédel-majira we ziddiyetlerning mumkinchiligi xéli chong bolidu.

«Küylarning Küyi»

(6) Shulamit Sulaymanni «méning béshim» dep roshen tonuydu. Sulayman uninggha egiship Galiliyege kelgen emes, belki u Sulaymangha egiship Yérusalémgha kélidu. Muqeddes Kitab boyiche «Er öz ayalining béshi» déginimiz «er ayalining diktatori» dégenlik emes; er «bash» bolsa, ayal uning «téni» bolidu emesmu? («Ular **«bir ten» bolidu»**). «Bash» özining ténidin ayrilamaydighandek, ténidin tebiyy halda herdaim xewer alidighandek, erning öz ayalidin xewer élish we özi Xudagha boysunghan halda uninggha yétekchilik rol oynash mes'uliyiti bardur. Bundaq déginimiz «Ayal érige teshebbus qilsa bolmaydu» dégenlikmu emes. Chünki Shulamit Sulaymangha bir nechche qétim teshebbus qilidu we Sulayman uni qobul qilidu (2:15, 7:10-12).

(7) Uning «béshi» bolghini bilen, Sulayman Shulamitni öz muhebbitini qobul qilishqa mejbur qilmaydu (4:1-8de xatirlengen chüshni körüng). «Basqunchiliq» peqet er-ayalliqning sirtidila emes, belki uning ichidimu mewjut bolushi mumkin. Söygi bolsa herdaim söygen kishige erkinlik béridu. Yétilgen, toluq muhebbet söyginining teleplirini ret qilishqa erkinlik béridu; gerche söyümlük kishisige köp ümidlerni baghligghan bolsimu yaki u toghruluq Xudadin köp tileklerni tiligen bolsimu, muhebbet bilen söygen kishisidin «Bermiseng bolmaydu» dégendek teleplerni hergiz qilmaydu. Kütken ümidler emelge ashurulsun ashurulmisun, heqiqiy muhebbette özgirish bolmaydu. Mesilen, 6:4-9de Sulayman Shulamitni teripleydighan sözlerni bayqaymiz. Uning bu sözliri ilgiri toy küni kechtiki teriplirige pütünley dégüdek oxshash. Gerche Shulamitning (uning ikkinchi chüshi ispatlighandek, 4:1-8) Sulaymanning muhebbitige sezgür bolushtin sowughan bolsimu, Sulaymanning uninggha bolghan muamilisi, uninggha baghligghan muhebbitide héch özgirish bolmide.

Heqiqiy, toluq muhebbet peqet Xudaning özidin kélidu; uning oti könglimizdin orun alghandin kéyin (8:7), biz uning Mesih arqiliq bolghan dostluqida bolsaq andin shundaq muhebbet bizde bolmay qalmaydu.

(8) Shulamit özining kemchiligi we artuqchiliqlirini tonup yetken (1:5-6, 2:1). Beziler «öz artuqchiliqini tonup yétish kichik péilliq emes» deydu. Lékin biz bashqa yerlerde éytqinimizdek tekrarlaysimiz, kichik péilliq —réalliqa yüzlinishtin ibarettur, xalas. Bizde talant, güzellik we herxil artuqchiliqlar bar bolsa ularni Xuda bergendur; shunga kichik péilliq dégen bizdiki güzellik we artuqchiliqlarni «Yaq, mende yoq» dep étirap qilmasliq emes, belki minnetdarliq bilen ularning menbesi Hemmige Qadirning ikenlikini tekitlesthin ibarettur. Biz hergiz bizde bolghan talantni ««Özimizning alahide bolghanliqimiz»din chiqqan» démeymiz; undaq dések hakawurluq bizni aldap igiliwalidu.

(9) Shulamit deslepte muhebbetliship yürgen künliride özining hösn-jamalini asriyalmighanliqigha bolghan hesritini bildüridu (1:6). Toy qilghandin kéyinmu qolimizdin kélishece öz jörimizni söyündürüşke «deslepte muhebbetliship yürgen künlirimiz»de bolghan isketimizni yoqatmasliqqa tirishishimizgha toghra kélidu. Özini tashliwétish muhebbetke soghuq su sepkendek ishtur.

(10) Er-ayalliqta jinsiy jehettin sirt, muhebbetni yene ish-heriketler bilen ipadileshke toghra kélidu. Biz 3:10de Sulaymanning el-yurt aldida Shulamitqa bolghan hörmitini bildürüş üçün, toy sepirige alahide teyyarligghan textirawanni körimiz. Uni «öz yurtida turghandek» hés qildurush üçün Sulayman yene ularning hujirisini alahide bézigen (1:16-17). Bundaq orunlashturushning bezi waqitlarda imkaniyiti bolmaydu, elwette. Herhalda ayalgha nisbeten hujrining alahide orun ikenliki, imkan qeder uni seremjan saqlash erlarning diqqitige erziydu.

«Küylarning Küyi»

(11) Er-ayalliqta jinsiy jehettin bashqa, muhebbetni sözler bilen ipadileshke toghra kélidu. Teripligüdek purset bolsila Sulayman we Shulamit yurt aldida bir-birini teripleymu. Gerche ularning muhebbitide köngülsizlikler bolghan bolsimu (Shulamit körgen chüsh, 4:1-8), Sulaymanning uni teripleydighanliqi bu ishtin özgermidi. U xeq aldida hergiz uni eyiblimidi.

Herbir ayal öz éridin «Séni söyimen» dégen sözni pat-pat anglashqa teshnadur (shunimu dep ötimizki, herbir balimu ata-anisining «Séni söyimen» dégen sözini pat-pat anglashqa teshnadur).

Sulayman we Shulamit daim özining arzu-hewesliri we héssiyatlarini bir-birige éytidu. Xuda er-ayallarni perqliq yaratqan; shunga: «Sen mende qandaq héssiyatning bar ikenlikini obdan bilishning kérek!» yaki «Méning néme oylawatqanliqimni bilmensen!» déyish, adette chong bir xataliq bolidu. Erler ayallarni asan chüshinelmeydu, ayallarmu öz erlirini asan chüshinelmeydu, bir-birini obdan chüshinish üçün tirishish kérek; shunga bir-birige bolghan héssiyatlar, arzu-heweslirini bildürushke erkinlik we purset yaritish kérek. Herbir arzu-heweslirining hemmisini qandurup kétish natayin, elwette; biraq muhebbetning birinchi basquchi bir-birini anglash we özara chüshinishtin ibarettur.

(12) (2:15) «Tülkilerni tutuwalayli, yeni üzümzarlarni buzghuchi kichik tülkilerni tutuwalayli»

Herbir munasiwette muhebbetni buzidighan, körünüshte «kichik» bolghan mesililer bolidu. Shulamit téxi toy qilmastin ularning munasiwitide mushundaq mesililerni bayqap, bir terep qilishqa teshebbus qilishi bizge yaxshi ülgudur. Dostluqta yaki er-ayalliqta mewjut bolghan mesililer özligidin hergiz yoqimaydu, eksiche daim edep kétidu.

(13) Sulayman padishah bolup, memliket ishliri köp bolghini bilen, Shulamitning telipi boyiche mexsus uninggha hemrah bolushqa waqit ajratti («yurtini yoqlash», 7:11din bashlanghan qisimni körüng). Herbir ayal yoldishining öziye ayrim hemrah bolushqa waqit ajritishigha mohtaj (herbir balimu ata-anisining öziye ayrim hemrah bolushigha mohtaj).

(14) Shulamit Sulaymanni «dostum» dep ataydu (biz «amriqim» dep terjime qilghan söz bu menini öz ichige alidu: 1:9, 1:15, 2:2, 2:10, 2:13, 4:1, 4:7, 5:2 we 6:4). Bu söz er-ayalliq munasiwetning keng meniliklikini we uningda bolghan bixil barawerlikni bildüridu; «dostum» dégen söz, «söyginim» yaki «söyümlüküm»ning menisidin keng bolidu. Biraq dostluqi yoq, öz-ara heqiqiy alaqe-parang bolmay, peqet bixil «ömür sodisi» süpitide bolup kelgen qanchilighan er-ayalliq munasiwetler bardur?

(15) Er-ayallar bir-birige jinsiy muhebbetni ipadileshte öginishke teyyar bolushi kérek. Bundaq pozitsiye herdaim Shulamitta, bolupmu érinig muhebbitige yéngi özgirish we yéngi sezgürlükni eks ettürüshte ipadilengen (5:2-8de xatirilengen chüshte körünüdu).

(16) Muhebbetning «waqti-saiti»ning muhimliqi, yeni jörisining mijezi-xulqi we héssiyatlarigha sezgür bolush kérekliki köp qétim tektlinidu (2:7, 3:5, 8:4).

(17) 4:12 Sulayman Shulamitqa nomusini saqlighanliqi üçün minnetdarliq bildüridu: «Péchetlengen bir bagh méning singlim, méning jöremdur; étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen».

Xudaning iradisi boyiche, toy qilmastin jinsiy muhebbetni «meshiq qilish» bolmaydighan ish. Halbuki, yigit yaki qiz toydin ilgiri jinsiy gunah arqiliq bulghanghan bolsa, Xudagha

«Küylarning Küyi»

teshekkür, Uning Mesihde bolghan nijat-qutquzushi arqiliq paklandurulushning imkaniyiti yenila bar. «**Shuning bilen birsi Mesihde bolsa, u yéngi bir yaritilghuchidir! Kona ishlar ötüp, mana, hemme ish yéngi boldi!**» (Injil, «2Kor.» 5:17).

(18) Xudaning bizge nésiwe qilghan herbir yaxshi sowghisi üçün Uninggha minnetdar bolayli, U herbirimizge baghligan muhebbetke ishineyli.

(Injil, «Yuhanna, 10:10) «**Men (Eysa) bolsam ular hayatliqqa érishsun we u hayatliq mol bolsun, dep keldim**».

(Injil «1Tim.» 4:4) «**Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidir, ular teshekkür éytishlar bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu**».

(Injil «1Tim.» 6:17) «**Bu zamanda bay bolghanlarga meghrurlanmasliqni, tayanghusiz ötkünchi bayliqqa emes, belki biz behrimen bolushqa hemmini bizge séxiyliq bilen tolup tashqan halda teminligüchi Xudagha tayinip ümid baghlashni tapilighin**».

Sulaymanning hayatining kéyinki künliri

Mezkur kitabta romantik muhebbet we uning mahiyitining Xudadin kelgenliki teswirlinidu (8:6). Uningda yene Sulayman we Shulamit özara sadiq bolushqa wedileshkenliki (8:6-7), shunglashqa Sulaymanning Shulamitni «atmish xanishi, seksen kéniziki arisida» uning birdinbir heqiqiy söygini dep bayan qilghanliqi xatirilinidu (6:8-9). Emdi buni oqughanlar Sulaymanning hayatining kéyinki tarixigha ejeblinidu («Hékmet toplighuchi» tiki «qoshumche söz»imizdimu biz buning üstide toxtalduq).

Sulaymanning kéyinki tarixi Tewrattiki «1Pad.» 10-11-bablardin tépilidu; töwende biz bu yerlerdin bezi sözlerni neqil keltürimiz. Uningdin awwal Xuda Israil padishahlirigha qaldurghan permanlarning bezilirini köreyli:

«Qan.», 17-babtin, 17-19: —

«**Padishah köp ayallarni öz emrige almasliqi kérek; bolmisa uning köngli ézip kétishi mumkin. U özi üçün altun-kümüşni köpeytmesliki kérek.**

Padishahliq textige oltughinida u özi üçün Lawiy kahinlarning aldida mushu qanunni bir depterger köchürtüp pütüshi kérek. Shu depter uning yénida daim bolushi we uni ömrining barliq künliride oqushi kérek; shundaq qilsa u Perwerdigar Xudasidin qorqup, mushu qanunning sözliri we belgilimilirini tutup ulargha emel qilishni öginidu...».

«1Pad.» 10-11-bablardin: —

«**Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. Xuda Sulaymanning könglige salghan danaliqni anglash üçün yer yüzidikiler hemmisi uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti. Kelgenlarning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; ular kümüş qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéчекler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti.**

We Sulayman jeng harwiliri we atliq eskerlerni yighdi...

Padishah Yérusalémda kümüşni tashtek köp qildi...

(11-bab)

Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewnning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayallirigha chüshkenidi. Perwerdigar eslide mushu eller toghruluq Israilargha: «**Ularning qizirini izdep barmanglar, we ularni**

«Küylarning Küyi»

silerningkilerge kirgüzmenglar; chunki ular choqum köngülliringerlarni öz mebudlirigha azduridu» dep agahlandurghan. Biraq Sulaymanning köngli del shulargha baghlendi. Uning yette yüz ayali, yeni xanishi we üç yüz kéniziki bar idi; uning ayalliri uning könglini azdurup buruwetkenidi.

Shundaq boldiki, Sulayman yashanghanda, uning ayalliri könglini bashqa ilahlargha azdurup buruwetti; shuning üçün uning köngli atisi Dawutningkidek Perwerdigar Xudasigha mutleq sadiq bolmidi.

Shunga Sulayman Zidoniylarning mebudi Ashtarotni, Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkomni izdidi; shuning bilen Sulayman Perwerdigarning neziride rezillik qildi; u atisi Dawut Perwerdigargha egeshkendek izchilliq bilen egeshmidi.

Andin Sulayman Yérusalém aldidiki édirliqta Moabiylarning yirginchlik mebudi Kémosh hem Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkom üçün bir «yuqiri jay»ni yasidi; shuningdek özining mebudlirigha xushbuy yaqidighan we qurbanliq qilidighan herbir chetellik ayali üçünmu u shundaq qildi; shunga Perwerdigar Sulaymandin renjidi; gerche U uninggha ikki qétim körüngen bolsimu, we uninggha del mushu ish toghruluq, yeni bashqa ilahlarni izdimeslikini tapilighan bolsimu, uning köngli Israilning Xudasi Perwerdigardin aynip ketti; u Perwerdigarning tapilighinigha emel qilmidi. Shuning üçün Perwerdigar Sulaymangha mundaq dédi: —

«Sen shundaq qiliwérip, Méning sanga buyrugghan ehdem bilen belgilirimni tutmighining üçün, Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkaringgha bérimen»».

Biz: — «Undaq qorqunchluq bir «téyilip kétish» qandaqmu mumkin bolsun?» dep sorishimiz mumkin. Xuda Sulaymangha Shulamitni («Sulayman xanim» — «Shulamit»ni shundaq terjime qilghili bolidu) uning heqiqiy yar bolushqa teqdim qilghan dep ishinimiz. Shulamitning kichik péilliqli, öz xelqige bolghan hörmiti (6:12) uni Sulaymangha «mukemmel yordamchi hemrah» bolushqa layiq qilghan; uning Sulaymanning herdaim öz puqraliri bilen bolghan munasiwet-alaqisini saqlashqa, uni yuqiri mensepte olturghuchi herbirsi uchraydighan xeterdin, yeni hakawurluqtin saqlashqa toluq salahiyiti bar idi. Gerche Sulaymanda zor danaliq bolghini bilen, uninggha teqdim qilghan hemme imtiyazlar bolghini bilen, uning köz aldida Tewrattiki nurghun qisimlar bolghini bilen, peyghemberler uninggha alahide yetküzgen sözler bolghini bilen, Perwerdigar biwasite ikki qétim uninggha körüngini bilen («1Pad.» 3:5-15, 9:1-9), Xuda uninggha békitken shundaqla özini tolimu söygen layiq hemrahi bolghini bilen, yighip éytqanda uninggha bu dunyada tiligüdek barliq bext-beriketlerning hemmisi teqdim qilinghini bilen — u yenila Perwerdigarning yolidin chiqip ketti.

Bu ademni heqiqiy ejblendüridighan bir hadise, hemmimiz uningdin chongqur sawaq-agah élishimizgha toghrakélidu. Bizge «Pend-nesihetler» dégen ulugh kitabida «**Perwerdigardin qorqush danaliqning bashlinishidur**» dep éytqan kishining özi Perwerdigardin eyminishtin tezdí. Berheq, Yeremiya peyghember dégendek: «**Qelb hemmidin aldamchi we uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun?!**». Rosul Pawlus:

«**Men étiqadta ching turuwatimen**» dégen kishi özining yiqilip kétishidin hézi bolsun» — dep agah béridu («1Kor.» 10:12).

Eger siz бүгүн Mesih arqiliq Xudaning étiqadida turghan bolsingiz, Xudagha teshekkür éytting — biraq hergiz özingizni «yiqilip ketken» Sulaymandin yaki «Xudaning iltipatidin sundurulghan» yurtdashliri bolghan Yehudiy xelqidin artuq chaghlimgan.

«Küylarning Küyi»

Injil, «Rim.», 11:20-21 «**Toghra, ular étiqadsizliqtin sunduruldi; sen bolsang, étiqading bilen tik turisen; biraq uningdin meghrurlanma, eksiche Xudadin qorq! Chünki Xuda eyni waqtida bu derexning öz shaxlirini** (Sulaymandek barliq imtiyazliri bolghini bilen, étiqat qilishni ret qilghan Yehudiylarni) **ayimighaniken, sénimu ayimasliqi mumkin**» (tirnaq ichidiki söz özimizningki).

Injil «1Kor.» 10:12: —«**Men étiqadta ching turuwatimen**» dégen kishi özining yiqilip **kétishidin hézi bolsun**».

Hemmimizni Sulaymanningkidek téyilishtin saqlaydighan addiy bir ish — herkünli Xudaning sözidin, yeni Muqeddes Kitabtın bir qisimni (öz tilida, elwette) oqup uning üstide azraq oylinishtin ibaret (yuqirida, «Qan.» 17:19ni körüng).

Xuda hemmimizni saqlisun — we arimizdiki bala-chaqiliq bolghanlarga aililik turmushimizdiki barliq ishlirimizning temige Öz shad-xuramliqi we aram-xatirjemlikini sélishe üçün Özining Mesihde bolghan shertsiz, tilsimat muhebbitini ata qilghay!